

У ствари притисак на Србе почео је још од сарајевског атентата, од убиства аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда.

Поред тога што су се налазили као таоци и интернирци, по затворима и логорима монархије, Срби су били мобилисани и у аустроугарску војску. Били су на свим фронтима где је жута монархија водила рат. На источном фронту, на балканском фронту и на италијанском. Срби који су били у аустроугарским јединицама, на источном или руском фронту, масовно су се предавали руској војсци. Већи део ратних заробљеника српског порекла, пријављивао се у добровољачке јединице, које су формиране у Русији. Неки од тих Срба ратовали су у саставу руске војске, против немачке и аустроугарске војске. Њихово присуство је било значајно на фронту у Добруци. Када је формиран Солунски фронт, Срби су масовно пребацивани на тај фронт. На солунском фронту број добровољаца био се попео на око 33.000 људи. Међу тим добровољцима био је и већи број људи из Прњавора и његове околине. Међу њима се изузетно истакао својом храброшћу Марко Моравац из Мравице. У аустроугарској војсци је био *цугфирер*. Предао се Русима у Галицији а онда ратовао на добручком фронту и на солунском. За испољену храброст добио је бројна руска, српска и француска одликовања. Кући се вратио као капетан прве класе. У слободи, на војној академији име Марка Моравца помињано је као пример храбрости. (По казивању Милана Марјановића из Прњавора).

Заробљеници који су се нашли у Русији у време Октобарске револуције, били су изложени утицају револуционарних промена, које су тада захватиле Русију. Тај револуционарни талас заплуснуће касније и Краљевину СХС.

Поред осипања аустроугарске војске на руском фронту, било је осипања и на другим странама, где су људи напуштали јединице и одлазили у шуму или кућама. Они су названи *Зелени кадар*.

Крај рата се примицао. Градови са својим утицајем деловали су једни на друге. У Прњавору су се преплитали утицаји Бања Луке и Загреба. Средином августа 1918. године, учитељ Душан Богуновић из Загреба сазвао је састанак у хотелу *Поповић*. На том састанку је објашњавао ситуацију на ратиштима и политичко стање у земљи. Овај састанак је имао изузетан значај за срез Прњавор. Састанку су били присутни: Стево Остојић, Тошо Тодоровић, Тешо Ковачевић, Богдан Бошковић, Тривун Ђермановић, Марко Марковић и Тешо Поповић. Поменути људи чинили су зачетак Народног већа Прњавора.

Председник котара Прњавор, Пољак по народности, Потуцко, сазвао је народни збор у градској већници, 25. октобра 1918. године. Он је том приликом између осталог рекао да се рат ближи своме крају, да се војска враћа са фронта па би требало створити самозаштитне одреде од грађана. Они би требали да се супротставе долазећој војсци у заштити грађана. Стево Остојић је приметио да би ти одреди подсећали на *Шуцкор одреде*. У име присутних Срба Марко Марковић је тај предлог одбио уз примедбу да је војска која се враћа из овог народа, а да тај народ од те војске нема потребе да се плаши. Исте вечери са овим предлогом или закључком сагласили су се председник котарског суда у Прњавору Јосип Васлак, Хрват по народности, Јожеф Ташнер Словенац и кадија, судија Џанхоџић. (Према казивању Марка Марковића).

Пошто је видео како се неповољно развија војна и политичка ситуација за представнике тадашње власти, Потуцко је котарском васмајстору Дошену дао упутства за одржавање реда, а онда напустио Прњавор. После одласка котарског предстојника, председника, у Прњавору је основано народно веће у саставу који је већ наведен.

За председника већа био је изабран Стево Остојић. Нешто раније, поглавар Босне Саркотић је већ био предао власт народном већу у Сарајеву са Атанасијем Шуле на челу. Тим чином почели су се стварати услови за проглашење нове државе. За секретара народног већа у Прњавору био је изабран Паво Уремовић.

Извршну власт на овом подручју имала је народна гарда на челу које су били Војислав Богићевић и Рајко Опачић и летећи одред на челу са попом Луком Давидовићем. Војислав Богићевић је почетком новембра преузео дужност од васмајстора Дошена. У пратњи гарде, Рајко Опачић је у Доњим Штрпцима разоружао радничку компанију на Пустари. Компанијом је заповедао официр Калај, унук Бењамина Калаја.

По препоруци Стеве Остојића у народно веће су укључени и прото Јово Јовановић и инжињер Лазар Марковић када су се вратили из војске кући.

Забележимо и једну људску исповест: На благодарењу које одржано у православној цркви у Прњавору пред масом народа, поп Мирко Николић, поздрављајући народ окренуо се олтару и рекао: "Опрости ми Боже и тебе сам лагао када сам се молио за дуг живот Фрање Јосифа".

Убрзо су у Прњавор, 21. новембра дошли представници српске војске. Прво потпоручник Ратко Благић са групом

заробљених Срба из Србије, а нешто касније поручник Милутин Бојић са групом солунаца.

На Брашној пијаци, 27. новембра 1918. године, одржан је народни збор на коме је донета резолуција да се прњаворски срез припоји Србији. Такву одлуку, у БиХ било је донело 27 срезова. Неке средине ван Прњавора нису се слагале са одлуком која је донета на Брашној пијаци. Неки су због тога Прњавор назвали Прњаворском републиком. На интервенцију проте Кеџмановића из Бања Луке, у градској већници у Прњавору дата је подршка народном већу Словенаца, Хрвата и Срба из Загреба. (Ово је написано по сећању инжињера Опачића).

Проглашењу Краљевине СХС претходиле су неке значајне радње. У току месеца новембра народно веће Војводине (Бачке, Барање, Баната), затим народно веће БиХ и Црногорска народна скупштина, прогласили су уједињење са Краљевином Србијом.

Већ смо напоменули да су многи Југословени који су били на руском фронту, били под утицајем револуционарних идеја Октобарске револуције.

На дан Светог Саве године 1920. у Прњавору се било скупило пуно света. Један сељак из Палачковаца, повратник из Русије, покушао је да са својим истомишљеницима организује демонстрације против тадашње власти. Због слабе организације покушај није успео.

Влада Краљевине СХС званично је укинула остатке феудалних односа, но у пракси тај посао није доведен до краја. Остатке феудалних односа нова држава затекла је на Косову, у Македонији, у Босни и Славонији.

Захваљујући недовршеном укидању феудалних односа у Краљевини СХС представници тих снага помогли су краљевској власти да се у народној скупштини изгласа устав који је био по њеној мери.

ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ НА ПРЊАВОРСКОМ ПОДРУЧЈУ ИЗМЕЂУ ДВА РАТА

Политички живот у Краљевини СХС био је доста сложен, после њеног оснивања и касније. На ту сложеност утицало је више чинилаца. У неколико различити друштвено-историјски услови, у којима су живели народи који су дошли у састав Краљевине СХС. Недовољно усаглашени политички и економски циљеви оних који су ушли у нову државу, различита

Здравко Недовић

ПРЊАВОР
И
ЊЕГОВА ОКОЛИНА

